

A PALÁSTHYAK

2011. MÁJUS

Megjelenik minden év májusában

11. szám

ELŐSZÓ

Minden évben nagy örömmel készülünk az immár hagyományossá váló, május utolsó vasárnapján megvalósuló nagy Palásthy családi találkozóra. Emeli a fényét, tekintélyét, hogy tizenegyedszerre is meg tudjuk jelentetni erre az alkalomra lapunkat, „A PALÁSTHYAK”-at. Nagy összetartó erő ez, mert ezáltal híradást tudunk adni a családdal kapcsolatos eseményekről, hírekről, de ami az igazi értéke, hogy sokak számára el tudunk juttatni olyan információkat, történelmi eseményekről szóló leírásokat, melyekhez egyébként nehezen lehet hozzájutni.

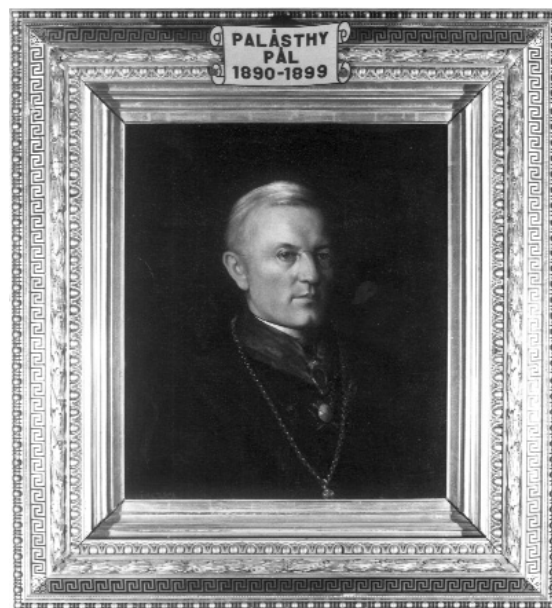
Különösen nagy öröm, hogy a Palásthy találkozón nagyon sok gyerek is részt vesz szüleik kíséretében. Ily módon már gyermekkorukban megtapasztalják az együttlét ízét, örömet, s várhatóan felnőtt korukban továbbadják azt a nagyszerű élményt, hogy szükség van a rokonok, távoli családtagok közötti kapcsolattartásra. Lassan tovább adjuk újságunk szerkesztését is a fiatalabb családtagoknak, hogy mindenki vegye ki a részét ebben a szép munkában. Hisszük, hogy még sokáig fogjuk tudni folytatni e nemes hagyományokat, igazolva azt, hogy a Palásthy családban mindig nagy volt az összetartó erő. S hogy vállalkozásunk csak tulajdonképpen egy szerény lépés a mai korban, hiszen már az 1800-as évek második felében Palásthy Pál esztergomi kanonok, címzetes püspök nagy okmánykiadó munkája, mely 3 vastos kötetben látott napvilágot, a két világháború között Palásthy Ferenc, sajnos mindez idáig csak kéziratban megjelent család története, továbbá a második világháború

után a Németországban élő Palásthy Rezső nagyon komoly anyagi áldozatokkal végzett, összesítő, kutató, rendszerező munkája jelentős. Sajnos, ez utóbbi is csak töredékekben van meg, bár készült egy nagy összegzésre, de ezt halála megakadályozta. Itt kell megemlíteni, hogy a családi okmányanyag nagy gazdagsága készítette dr. Tóth Krisztinát, hogy doktori disszertációját a Palásthy család történetének megírásával védje meg.

De meg kell említeni dr. Diós István, a Katolikus Lexikon szerkesztőjét is, aki viszont Palásthy Pál erkölcsstanának feldolgozásával szerezte meg doktori címét.

Íme, a tér előttünk áll, még nagyon sokat lehet meríteni e mély kútból, melyet a családra vonatkozó okmány anyag magában rejt. Jó munkát!

Palásthy Lajos

*Palásthy Pál püspök portréja
(1890-től püspök Esztergomban haláláig)*

A PALÁSTI KASTÉLY LEJTÁRA 1789-BŐL

felsőpalásti Palásthy Ferenc István huszár
tábornok elhalálózása után,
Hont vármegyei élő és holt,
ingó és ingatlan javairól felvett bizottsági
jegyzőkönyv és lejtárjegyzék

A lejtár első részét két évvel ezelőtti számunkban már közöltük. Az érdekes lejtárt vizsgálva, megállapítható, hogy sok érdekesség is volt a kastélyban. Az egyik, amit kiemelhetünk, a Palásthy címerrel ékesített „palackok”. A másik érdekesség az a sok kép, amelyek a falakon lógtak. A lejtár nem említi, kiket vagy miket ábrázoltak ezek a képek, valószínűleg festmények voltak. Ugyancsak könyveket is említi, de nem tudjuk meg, mi volt a címük, tartalmuk. Az évszázadok során mennyi minden ment veszendőbe!

Most tehát a további lejtár (a mai helyesírás szerint átírva):

Nyolcadik szobában – vagyon egy nagy új aranyos tükör, egy kis asztal rajta fekvő zománcos tálcával együtt, 1 kanapé s ehhez való 10 zöld metszett matériával bevont új karszékek, egy kis játszó asztal, 1 új üveg lámpás, 4 aranyos fekete új rámaiban lévő képek, 6 hasonló, de kisebb rámaiban lévő képekkel, 2 hosszas keskeny heverő szék. 3 ablak, 1 kályha hiba nélkül.

Kilencedik szoba – amelyben 1 aranyos régi rámaiban lévő tükör, 6 náddal kötött zöld s fehér festékű karszék, hasonló kanapéval, zöld atlasz prádé vánkossal, 8 nagyobb, s 2 kisebb képecskék, 1 hiba nélkül való kályha, más új fehér, még fel sem állított kályhával.

Tizedik szoba – végső napnyugat felől, 1 üveg rámaiban lévő tükör, 8 nagyobb, falon függő aranyos rámaiban, 8 kisebb képecskék hasonló rámaiban, 1 törökmogyoró fával borított új Schreib Tisch (íróasztal), 6 nádból kötött fehérre festett új szék s ezekhez tartozó kanapé, fehér prádé vánkossal, 2 régi kis asztal, más játszó asztalka, négy hiba nélkül való ablak.

Tizenegyedik szoba – amelyben 1 közepszerű aranyos rámaiban való tükör, 1 nagy régi veres atlasz félselyem matériával bevont kanapé, hozzá tartozó 2 karos és 1 karatlan székkal, 4 veres posztóval borított karos és 1 karatlan szék, 5 régi veres és sárgás metszett bársonnyal borított szék, 4 régi aranyos rámaiban lévő képek egy kisebbel, 2 ablak és kályha hiba nélkül.

Tizenkettedik szoba – melyben vagyon 1 veres és sárga bársonnyal borított régi kanapé, hozzá való 8 karos és 3 karatlan székkal, 1 régi kirakott asztalocska, 6 ebédlő szobához készített falon függő képek, 2 réz mosdótál, hozzá való ibrikkel, és 1 belől megaranyozott mosdó pohárral s egy kis tükörrel. 4 hiba nélkül való ablak.

Tizenharmadik szobában vagyon – 4 ebédlőszobába való kép, 3 ablak egy üveg-tábla híjával, innen a folyósóra kimenvén az ott lévő 11 ablakot hiba nélkül valónak találtuk, melyeken kívül 1 keményfából való új, másikat egy kopott nyoszolyát és egy kopott élésládát is találtunk; ezt eképen elvégezvén

Az kastélynak alsó részében a kápolna mellett lévő

Első szobában – találtunk néhány szapora való búzát és zabot, de mivel erről a tisztartónak számot kell különben is adni, kihagyatott ezen szobában (a lejtár itt pontatlan, mert nem hét, hanem) két ablak vagyon.

Második szoba – az inasoké, ahol is az ablakokból négy üveg tábla hiányzik, a kályha is alig használható. Egy keményfából való régi de jó nyoszolya, 2 kerek asz-

A Palásthy-kastély

tal, 2 veres posztóval borított régi karszék, más 2 zöld posztóval borított, 5 veres bőrrel borított megviselt karszék, 1 falon függő óra, ahonnan kijöven tettük

Harmadiknak az pincéket, melyekből a kertbe is ki lehet menni, 3 vagyon egymás mellett mindenütt kő bolthajtással, ahol is semmit sem találtunk, egynehány üres hordón kívül, melyek azon okból fel nem jegyeztettek, hogy a tisztartó számadásában vannak.

Negyedik szoba a kastélynak dél felől való „szegletyin”, ahol is 1 kékre festett pohárszékban a következők vagynak:

A leltár itt részletesen és hosszan felsorolja azokat a főleg étkezéshez való csészéket, tányérokat, üvegeket, melyek a szekrényben vannak.

Egy másik „almárjomban” szintén konyhai eszközök vannak, de amíg a pohárszékban porcelán és cserép tányérok vannak, addig itt főleg ón (cin) tányérok és eszközök vannak. Így többek között tölcsér, rézből készült tortához való formák, vas serpenyő, lábas, tűzfogó, és egy ágyhevíítő. De van ezeken kívül egy kis hordó puskapor(!), bádog edényben és egy fa „iskátulában” sörét is van, valamint tűzkő.

Ötödik szoba az előző mellett, melyben vagyon: 1 almáriom könyvekkel teli. (De a leltár érdekes módon ezeket nem részletezi, pedig az előző szobában a konyhai eszközöket ugyancsak precízen számba vette.) Van továbbá 1 falon függő tükör, 7 fekete aranyos rációkban lévő kép, és még sok egyéb karszék, íróasztal, kis doboz kulcsokkal.

Hatodik szobában vagyon No.1 Egy szekrényke levelekkel teli. (De jó lenne tudni mik voltak e levelek! A szerkesztő.) No.2. Egy más szekrényke „Verschlag” hasonló levelekkel, correspondentiákkal. No.3 Egy bőrös kopott láda, melyben különböző háztartási textiliák vannak. No.4. Egy szekrényke mindenféle könyvekkel teli, melyekből egy *Horologium Principum ergo futuram restitutionem pro lectione az conscribens* Asszonnál vagyon.

KORPONA PATAK

Piacsek Lajos írása

Piacsek Lajos palásti származású tanárember, akinek palást községre vonatkozó igen alapos és elmélyült tanulmányai-ból már előző számunkban is közöltünk szemelvényt. Ezúttal a község mellett elfolyó jelentős patakról szóló írását közöljük. Mint előzőleg is említettük, főleg névkövetkeztetésekkel lehet vitatkozni, de az kétségtelen, hogy igen precízen, sokoldalúan közelíti meg a témát. Tanulmányai végén mindig megadja a felhasznált irodalmat, forrásmunkákat, ezzel tulajdonképpen tudományos értékű munkát végzett.

Ez a palásti határ legnagyobb, de a palástiak számára nem a legjelentősebb vízfolyása. A palásti határt észak-északkeleti-dél-délnyugati irányban 6,2 km hosszan szeli át körülbelül 1 km széles, lapos aljú völgyteknőt alkotva a Rakoncaiszoros és a Túri-szoros között. A falu határát 1/4:3/4 arányban osztja ketté úgy, hogy a határ nagyobbik, a 3/4-ét kitevő része a falu belterületével együtt a Korpona-pataktól keletre terül el. Palást határában a patak medrének szélessége közepes vízállásnál sok helyen alig marad 5 m alatt. Ezt azért említem, mert az 5 m-es mederszélességet meghaladó vízfolyást már nem pataknak, hanem folyónak nevezzük. A Korpona-patak a palásti határban jobbról a kb. 1,5 m torkolati szélességű Tarics vizével, balról pedig pedig a kb. 4 méter torkolati szélességű Csábrág-patak (Litva-patak) vizével gyarapszik. Három, jelentéktelen kiterjedésű terület (a Lomoc-völgy jobb oldala, a Polyák-kút környéke és a terényi határ melletti rész) kivételével a palásti határ a Korpona-patak vízgyűjtő területéhez tartozik. Ennek ellenére téves az az állítás, miszerint Palást a Korpona-patak völgyében fekszik. Nem, hanem a Korpona-patakba ömlő Csábrág-patak (=Litva-patak) jobb oldali partjára támaszkodva hosszan terül el nyugat-keleti irányban.

Palást alsó falurészei (Alsok és Kövec) 350-500 m-re vannak jelenleg a Korpona-patak medrétől és az azt övező keskeny hullámtértől kelet, tehát bal felé.

A Korpona-patakot a palásti határban 3 híd keresztezi:

a) Gyaloghíd a drázzgai és részben a kutya-hegyi szőlőskertek meg borospincék felé; ez szekérrel nem járható.

b) Pallóhíd, amin elférnek a nyájak, a kondák, a csordák és a nagy, úgynevezett „vendégódalas” szekerek is; c) „Új”-híd, (1934-35-ben épült vasbetonból) amely a Szalatnya felé irányuló illetve az onnan jövő közúti közlekedést bonyolítja le.

A „Korpona-patak” földrajzi név halatán sok ember úgy vélekedik, hogy e patakot azért hívják így, mert elfolyik Korpona városa mellett. Való igaz, hogy az újkorban és főleg a XIX. évszázad elejétől keletkezettek pataknevek valamilyen nevezetesebb partmenti település nevének átvonódásával, ami a régi víznév elhagyásával, majd elhomályosodásával járt együtt. Például Paláston a Csábrág(-patak) név mára kiszorította az ősi Litva-patak elnevezést, mert e patak mentén a följebb fekvő két település, vagyis Csábrág

(kővár) és Litva (falu) közül az előbbi neve előkelőbbnek, kalandosabbnak, romantikusabbnak hatott. Aki viszont járatos a földrajzi nevek világában, az tudja, hogy a réges-régi víznevek az elsődlegesek és a róluk esetleg elnevezett településnevek a későbbiek, a másodlagosak.

Ilyen nagyon régi víznév a Korpona (patak) elnevezés is. A ránk maradt oklevelek között van egy, Bozókka kapcsolatos oklevél 1135-ből, amely már említi e víznevet „...fluvius Corpona...” (=Korpona folyó) alakban (1/55). Ennek a víznévnek ez a legkorábbról ismert írásos előfordulása. Természetesen a hangalakja sokkal régibb. Csupán érdekességként említem, hogy egy, Domanyikkal összefüggő oklevél 1255-ben „...rivulus Corponawizy...” (=Korponavizi-patak = tulajdonképpen Korponavize-patak) (1/153) egy másik, palásti birtok ügyében intézkedő oklevél pedig 1503-ban „...Corponawize...” (=Korponavize) (1/70) megnevezést használt.

Korpona városában sok német is élt. A városnak külön német elnevezése is volt már a XVI. században: Karpen, Kärpen, Korpen, Körpen, Kernpen vagy Kherppe néven, a XVII. századtól pedig a Karpfen helynév állandósult. (3/77). Az itt letelepedett németeknek jelentős szerepük volt Korpona várossá fejlődésében. Talán ennek is köze volt abban, hogy a XIX. évszázad utolsó harmadában egyesek komolyan hangoztatták e város földrajzi nevének német eredetét. Szerintük az itteni patakban élő halak egyik fajának, a pontynak német nevéből a „Karpfen” szóból keletkezett az előbbi víz, illetve településnév.

Ennek az elképzelésnek könnyű a cáfolása. Ugyanis időrendi nehézsége is van a német származtatásnak, mert a magyaros helynévváltozat jóval korábbról kimutatható, mint a német változat. Meg aztán személyes tapasztalatból tudom, hogy itt ponty nincsen. A ponty igencsak igényes hal: hideg és kevés vizű, kis medrű számára ez a patak. Gyerekkoromban csak a csíkot, a jácot, a márnát és a paduszt

ismertem e patak jellemző halaiként. Ezen halak nevének köznyelvi változatát nem is tudom. A pontyot máshol és csak később ismertem meg. Tehát a ponty bármely nyelvű nevéből eredeztetni e patak és e város nevét csak alaptalan képzelgés.

1982. május 7-én levelet kaptam Palástról. Ifjúkori pajtásom, Gál Jani írt. Ő már 59 éve lakik ott. Leveléből idézek: „Ami a Korpona-patakban élő halak nevét illeti, megpróbálom leírni úgy, ahogy mi nevezzük: „csuka, szalmán, jácc, padusz, márna, csík, péterke. A ponty vagy a piszt-ráng nevét soha nem hallottam, azért e felsorolásban nem szerepelnek.”

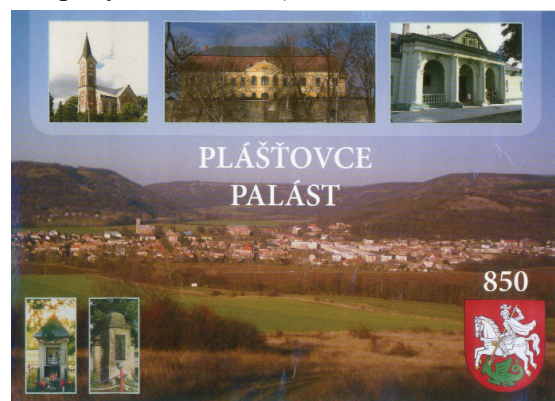
A napjainkban elfogadott nyelvészeti álláspont szerint e patak neve az ősszláv *,„krupa”=dara szóból ered. (A szó előtt levő csillag jel (*) azt jelenti a nyelvészetben, hogy az a szó leírva a nyelvenlékekben sehol sem található, az csak a nyelvi törvények, szabályok alapján kikövetkeztetett alak.) A *,„krupa”=dara tulajdonképeni értelme „homokos, fővényes medrű víz” (5/354).

Véleményem szerint a most ismertetett magyarázat sem fogadható el igaznak, mert azt a természetföldrajzi tények nem támasztják alá. Személyes tapasztalatból tudom, hogy a Korpona-patakban az árvi-zekkel a mederbe sodort kavicsok és kőtömbök aprózódásával képződik ugyan homok, úgynevezett folyami homok, de azt a víz (patak) erős sodrása el is szállítja az Ipolyba. Tehát ez a csupán kb. 60 km hosszú patak olyan mennyiségű homokot, hogy ez a homokmennyiség föltűnjön az embereknek, akik aztán a pataknak ezt a sajátosságát víznévként emlegetnék, sehol sem nem rak, illetve nem rakhat le. Sem most, sem 1000-1500 évvel ezelőtt, amikor – az egyéb jelek szerint – a mainál valamivel több vize volt, azaz nagyobb volt a munkavégző képessége. Ha a 20 mm-es vagy az ennél nagyobb átmérőjű kavicsokat (palásti szóhasználatul „kövecseket”) köveket pedig vonszolja egy darabig ugráltatva, míg végül azokat medrének legkisebb hajlatában is a domború oldalon lerakja, fölhalmozza. (Vesd össze: Paláston van „Kövecs” nevű falurész, míg

Ipolyságon, amely az Ipoly eredetétől körülbelül 145 km-re van, már „Homok” nevű városrész található.)

A Korpona-patak nevére vonatkozó eddigi szófejtési próbálkozásunkat a terep ismeretében nem fogadom el, azokat csak munkahipotézisoknak tartom. Azoknak a már ismertetett és tényeken alapuló ellenérvek számításba sem vételén kívül van még egy hibájuk. Nem veszik figyelembe azt, hogy az Árpád-féle honfoglalás utáni időkből a Kárpát-medencében a felvidéken kívül még egy Korpona nevű település (vár+váralji telep) volt (2/158-159 és 7/10) ugyanilyen nevű patak mellé települve, még pedig a történelmi Szlavóniában – másik, közismertebb néven: Tótországban – Varasd megyében, Zágrábtól észak-északnyugatra. Az ottani terepviszonyokat nem ismerem, de azt tudom, hogy ezt a Korponát a helybeli szláv lakosság „Krapina” néven hívta, illetve hívja. Ez a Krapina a mai Jugoszláviában létezik még, de nem Szlavónia, hanem Horvátország részeként.

Tehát a két, egymástól több száz km-re levő magyaros Korpona helynév egyikével párhuzamosan élt és él a szlovák Krupina, másikéval a szlovén és a szerb-horvát Krapina változat. (Az utóbbi esetében a Korpona név már évszázadokkal ezelőtt elhalt.) De mindhárom helynévi változat (Korpona, Krupina, Krapina) egy, már nem ismert közös ősszláv szóból származik. Ennek az ősi szláv szónak talán emléke az a régies lengyel „chrapina - charpina” szó, amelynek jelentése: „mocsaras, lápos helyen nőtt bozót” (5/169; a Csörmöc-Herpenyő szócikknél).

Megjegyzem még, hogy korunk szláv nyelvészei szerint a „Krapina” víznév a szerb-horvát „krap=ponty” szó származéka (5/361). Az igaz, hogy ez a patak a mediterrán éghajlati hatás következtében valamivel melegebb vizű a mi Korpona-patakunkénál, de ingadozóbb a vízjárása is. Szerintem itt sem élhet meg a ponty, mert nem lehet számára elegendő a patakmeder mérete és a víz mennyisége. Ugyanis életlehetőségeinek mérlegelésénél a kis vízállás körülményeit kell vizsgálni.

Emlékeztető

Mediterrán éghajlat. A Földközi-tenger vidékének éghajlata különleges. E tenger középkori latin neve „Mare mediterraneum” (mare = tenger; mediterraneum – semleges nemű melléknév – = földközi). Innen ered ennek az éghajlati altípusnak a neve. Tulajdonképpen a mérsékelt éghajlati övnek az egyenlítő felé eső peremi része, amely érintkezik a forró (trópusi) éghajlati övvel. Ezt a kb. 1100 km szélességű sávot nevezik szubtrópusi (= trópus alatti, vagyis trópus előtti) éghajlatú területnek. Ennek a szubtrópusi sávnak európai darabján az éghajlat mediterrán, amit forró és száraz nyár, fagymentes, hótlan, enyhe, de esős tél jellemez. Pl. a mediterrán éghajlatú Róma évi középhőmérséklete 15,9°C, évi csapadékátlaga 749 mm, de úgy, hogy május, június és júliusban nem hull egy csepp eső sem. Róma tengerszintfeletti magassága 5 m (6/184). A nem mediterrán Debrecen Rómához viszonyítva kb. 600 km-rel északabbi szélességi körön fekszik, ahol már semmilyen mediterrán éghajlati hatás sem érvényesül; itt az évi középhőmérséklet 9,8°C, télen a fagy is rendszeres és az évi csapadékátlag 585 mm minden hónapra jutó csapadékkal; a tengerszintfeletti magassága 133 m (6/190). Ugyanezek az adatok Drégelypalánkon 682 mm, 154 m (4/44 és 4/29).

Munkahipotézis. Ismeretelméleti szak kifejezés. Ennek az összetett szónak -hipotézis, utótagja az ókori görög „hypothesis” szó átvétele, a jelentése pedig: „tudományos föltételezés valamely jelenség meg-

magyarázására”. A munkahipotézis olyan tapasztalatilag még nem igazolt magyarázó föltételezés, amely azonban valószínű, és valamilyen kérdés, felelet megoldásához hasznos kiinduló pontként szolgál. Ha idővel a gyakorlat, a tapasztalat nem igazolja mindenben, akkor új munkahipotézissel kell előlről kezdeni a megfigyeléseket, a kísérleteket stb. Ha viszont beigazoldódik minden vonatkozásban, akkor már tudományos ismeretté, tényé válik.

Péterke. Egyféle hal neve a palásti tájnyelvben. Köznyelvi és tudományos neve: ? „Rövid és nagyon széles termetű hal. Nálunk mindössze 6-8 cm a hossza. Kevés van belőle.” (Gál János)

Szalmán. Egyféle hal neve a palásti tájnyelvben. Köznyelvi és tudományos neve: ? „Ez csak egész kicsire nő. 10-12 cm hosszú, vékony, sovány. Ezért kapta a nevét.” (Gál János)

Vízállás. A vízfolyás (patak, folyó, folyam) vagy a tó vízszintjének magassága, amely a vízhozam folytonos változása szerint alakul. A vízfolyások és a tavak vízszintváltozásainak megfigyelésére vízmércéket helyeznek el. A vízmércét úgy állítják be, hogy annak 0 pontja a korábban észlelt legkisebb vízszinttel essék egybe. A vízmércéket naponta kétszer, egységesen meghatározott órákor olvassák le. Ha a vízmérce centiméteres beosztása 0 alatt is folytatódik, és a vízszint 0 alá száll, akkor a leolvasott adat - (mínusz) értékű lesz.

A cm-ekben megállapított vízállás nem a víz mélységéről, hanem a pillanatnyi vízszintjének a 0 pont fölötti magasságáról tájékoztat, és csak a helyi körülményeket ismerő vízügyi szakembereknek mond értékes adatot. A nem „vizes” szakemberek számára a %-ban megadott vízállás mond többet. A %-ban kifejezett adat a víztér teltségére vonatkozik. Azt mutatja, hogy milyen mértékben van vízzel telve a víztér. A 100% az eddig észlelt legmagasabb, a 0% az eddig észlelt legalacsonyabb vízállásnak felel meg.

Vízgyűjtő terület. Az a terület, amelyről egy vízfolyás az összes lefolyó vizet összegyűjti. A vízgyűjtő területeket

vízválasztó vonal határolja el. A vízválasztó vonal rendszerint kiemelkedéseken húzódik. A vízgyűjtő terület nagyságától is függ a vízfolyás vízhozama.

Vízjárás. A vízjárás egy vízfolyás vízhozamának és vízállásának folytonos változása. A vízjárás szerint megkülönböztetünk:

a) kisvizet (amikor a vízhozam kicsiny és a vízállás alacsony; a vízfolyás vize a medernek csak egy részét foglalja el);

b) középvizet (amikor a vízhozam közepes és a vízállás eléri a meder tetejét, vagyis „közepes”; a vízfolyás vize kitölti medrét);

c) árvizet (amikor a vízhozam nagy és a vízállás is magas; a vízfolyás kilép medréről, s kisebb-nagyobb területet elönt).

Irodalom:

1. Bakács István: Hont vármegye Mohács előtt. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971.

2. Fügedi Erik: Vár és társadalom a XIII-XIV. századi Magyarországon. Értekezések a történeti tudományok köréből, új sorozat 82., Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977.

3. Hont vármegye és Selmeczbánya sz. kir. város (Magyarország vármegyéi és városai). Szerk.: Borovszky Samu, Bp., 1906.

4. Kakas József szerk.: Magyarország éghajlati atlasza II. kötet, adattár, Akadémiai Kiadó, Budapest, é.n. (1967).

5. Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Akadémiai Kiadó, Bp., 1978.

6. Sárfalvi Béla-Tóth Aurél: Földrajz a gimnázium I. osztálya számára. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979.

7. Történelmi Atlasz. 23., javított kiadás, Kartográfiai Vállalat, Budapest, 1981.

Budapest, 1982. június 5.

HÍREK

Palásthy Anna és Balogh Ákos esküvője 2010. július 3-án volt a veszprémi Szent Mihály székesegyházban.

*

2011. május 2-án megszületett Palásthy Miklós és Ildikó 4. gyermeke, Zétény; testvérei: Eszter, Emese, Zalán.

PALÁSTHYAK

A MAI FELVIDÉKI KÖNYVEKBEN

Felvidékről szóló könyvek olvasásakor több, a **Palásthy-családra** vonatkozó adattal találkozhatunk. Ezeket gyűjtöttem csokorba.

1.) Deméndi László (Deménd, ma: Demandice) fiának, Teszéri Péternek – aki nevét a teszéri (ma: Hontianske Tesáre) birtokról kapta és 1467-től 1471-ig Hont vármegye alispáni tisztét töltötte be – a felesége **Palásthy Erzsébet** volt. (Forrás: Petrovay Reško Sándor: Deménd. Komáromi KT Kiadó 2001.) Érdekességként megemlíthetjük, hogy Deménd Szent Mihály arkangyalról elnevezett római katolikus templomát 1724-ben az a Grassalkovich I. Antal építtette, aki a hatvani kastélyt is emeltette. Egyes források szerint G. Antal a deméndi templom kriptájába temettette el szüleit, Grassalkovich Jánost (+1716) és Egresdy Zsuzsannát (+1724).

2.) II. Rákóczi Ferenc fejedelem utolsó, 1710. január 22-i csatájában, Romhányban részt vett **Palásthy Ferenc** alezredes, aki Esterházy Antal ezredének parancsnokaként január 15-én Mezőkövesdnél csatlakozott a fejedelem hadaihoz. (Forrás: Markó Árpád: A romhányi csata. Hasonmás kiadás, Romhány Község Önkormányzata 2010.) (Vajon ez a **Palásthy Ferenc** alezredes azonos a Paláston 1730 vagy 1736 körül épült és ma is álló kastély építetőjével, Palásthy Ferenc tábornokkal?)

3.) A **Palásthyak** 1519-ben Ipolykeszin (ma: Kosihy nad Ipl'om), illetve a XVII. század végén – más családok mellett – Százdón (ma: Szadice) is rendelkeztek földbirtokokkal. (Forrás: dr. Csáky Károly: Ipolykeszi, illetve Petrovay Reško Sándor: Százd. Mindkettő Komáromi KT Kiadó 2001.)

4.) A révkomáromi KT Könyv- és Lapkiadó kiadásában 2003-ban jelent meg Petrovay Reško Sándor: Felvidéki kastélyok lexikona II. kötet, mely a nyitrai kerület kastélyait és kúriáit mutatja be.

Közismert, hogy a Felvidék e területén a Palásthy család nem rendelkezett birtokokkal. A kötetben csupán egy Palásthy vonatkozást találunk. Kovarc község (ma: Kovarce) – Nagytapolcsánytól kb. 11 kilométernyire délre – a Csemiczky-családnak volt kastélya, melyet 1945-ben lebontottak. E kastélynak volt lakója Csemiczky Ferenc (1720-1799), aki kétszer házasodott. Első felesége palásti és keszihóci **Palásthy Anna** (1763-1793) volt. Egy fiúk született, Csemiczky János (1790-1822). (Megjegyzés. Az évszámok lehet, hogy tévesek, nem valószínű, hogy Ferenc majdnem 70 éves korában nemzette fiát!)

Összegyűjtötte: Palásthy József

FÖLDÖN ÉS ÉGBEN

A most következő írás megértéséhez tudni kell, hogy Hatvanban az egyik legnagyobb ipari vállalkozás a Hatvani Cukorgyár mellett létesült paradicsompüré és konzervgyár volt. A leírt élmények kb. 1963-ban történtek.

A Cukorgyárat a Hatvany-Deutsch család létesítette 1889-ben a Zagyva kanyarulatában lévő, akkor még mocsaras, nádas, zombékos területen. Az építkezést 1888-ban kezdték meg, és a következő évben már termelésre kész volt az üzem. A gépi berendezéseket Csehországból hozták, mert akkor még Magyarországon nem voltak cukoripari gépek gyártására szakosodott gépgyárak. Ugyanakkor Csehországban már igen fejlett cukorgyártás folyt. Az épületek és közműveket azonban magyar beszállítók készítették. Feltűnést keltett, mikor elkezdték a földmunkákat, olasz kubikos kordékkal. Az építési segédmunkákat helybeli, hatvani lakosok végezték. Mivel a gyártás beindításához szakemberekre volt szükség, Csehországból és Ausztriából érkeztek cukoripari szakemberek. Egyidejűleg elindult a cukorrépa termelés részben a Hatvany-Deutsch-féle uradalomban, részben szerződéses alapon. A cukorgyártás nagyon jól bevált, bár a

hazai cukorrépa cukortartalma nem érte el a cseh cukorrépa értékét.

1934 augusztusában indították el a paradicsompüré gyártást részben a cukorgyár épületei, kiszolgáló egységei közreműködésével. A két világháború között nagyon bejött a pürégyártás, főleg mert sikerült megfelelő paradicsomfajtát termeltetni. Mint mindent, a második világháború ezt is visszavetette. Csak 1948 után sikerült újraindítani a termelést, és kibővítették a konzervek, savanyúságok, és a pritamint gyártásával. Az üzemnek saját konzervdoboz gyártó részlege is volt. Sajnos, az 1990-es évek elejére a cukorgyárat eladták, és a konzervüzem is válságba került.

Hajnal van. Még alig világosodik, halom nagyanyám neszezését. Összerándulok. Nehogy megint az állott vizes ébresztés jöjjön, inkább felülök. Kell néhány perc, hogy rájőjjek, Hatvanban vagyok és megyünk a konzervgyárba lecsózni. Jaj! A kezeim egyáltalán nem akarják ezt a napot. Nyílt seb van az ujjaim között, kimarta a paprika. Csuhé szatyorba rakjuk a kenyeret, a konzervet, a nyitót, a kiskéseket, a kötényeket, a vizes üveget (erről még írok), legfelülre kerül két szem őszibarack. Egy kicsit már „preszesek”, de itt Hatvanban még nem ettem ép, egészséges gyümölcsöt, mert mindig ezeket a hibásokat kell először megenni és előbbutóbb a legszebb is eljut erre a félig romlott állapotra. Indulunk. Nagyon kell sietnünk, mert nemsoká fűjnek a gyárban és az elsők között kell bemennünk, így aztán szedem a lábamat. Nagyanyám kinézi a legjobb helyet az udvaron. Közel kell lennie a ládákhöz, amelyekből majd vágunk. Nagy a zűrzavar, lehet, hogy nem is ezt a kupacot kezdjük feldolgozni? Közben üres ládából építünk fülkeszerű kis kuckót. Ez fontos, mert ha esik az eső, akkor egy kis védelmünk lesz. Igaz, nem vagyunk cukorból, egy kis eső nem is árthat és van esőkabátunk is. Én vagyok az ellátó, nekem kell mindenféle trükkkel a friss paprikából szereznem, mert a löttyedet

nagyon nehéz feldarabolni. Így aztán egész nap dagonyázom a pocsolyában és a sár mellé még a fojtó, rothadó paprika szaga is társul. Alig múlt hat óra és mi már dolgozunk. Én is leülök és vágok. Át-átnézek nagyanyám kezére, mint a motolla úgy dolgozik, követhetetlen. Valamiről mesélek, de bennem reked a szó, mert azt mondja: Ne csak a szád járjon, hanem a kezed is. Hallgatok és arra gondolok, de jó lenne a kútnál lenni. Már többször találkoztam ott egy lánnyal, akivel jól kibeszéltük ezt az egész tébolydát, amibe nagyanyáink révén belekerültünk. Kicsit játszottunk is, tőle tanultam, hogy a szájba vett vizet hogy fújjam ki, hogy abból a legfinomabb vízpára legyen. Valamelyik nap még egy szivárvány is lett. Egy méhecske beleszállt és elkezdett mosakodni a permetben. Juj! Lebuktunk! Nagyanyám ment „pislantani” egyet, s már a hátam mögött volt, mikor észrevettem. Kaptam is egy nyaklevest. Fölpattantam, de még a hátamat is püfölte az öklével. Inkább nevetséges volt, mint fájdalmas. Innentől kezdve nem járhattam a kútra. Csak a beszerzés és a mázsálás okán mozdulhatok mellőle, pedig én nagyon szeretek máshol lenni, mint ahol vagyok. Állítólag én vagyok a sajtukukac. Este csendben és lassan baktatunk hazafelé a Zagyva partján. A tyúkokkal fekszünk. A fájdalomtól és a fáradtságtól nem tudok elaludni és elhatározom, hogy reggel semmiképpen sem kelek fel.

Talán nagyanyám egyedül is el fog menni és én délig lustálkodhatok majd, utána kimegyek a Zagyva partra, oda, ahol tegnap láttam fürödni a cigánygyerekeket és én is belelógatom a lábamat a vízbe, utána majd hanyatt fekszem és bámulásom az eget és játszom a felhőkkel. Amikor kicsi voltam, egyszer egy egész délután ezt csináltam. Anyuék meggyet szedtek a lógókertben, én meg hanyatt feküdtem és egyszer csak jött egy hatalmas felhőmedve. Imbolygott a feje és egy csomó manógyerek felhő ugrándozott körülötte. Kettő a fejére sodródott és elkezdtek falatozni. Csak nőttek és nőttek. Eszembe jutott anyu, aki azt szokta mon-

dani, hogy ezek a gyerekek teljesen a fejemre nőnek. Ez ilyen? Ezután a gonosz széltől a medve fejre állt és átalakult várrá. Igenám! De elfelejtette a hátsó kapuját kinyitni. Így aki bement, bennrekedt és a vár nőtt, gömbölyödött. Egy következő szél báránnyá felhőkké gombolyította Néhány közülük lemaradt és mintha pillangók lennének, belerepültek a lángra lobbant késő délutáni napba. Úgy jártak, mint azok az éjszakai pillangók, akik belerepültek az esti gazégetés tűzébe. Nini! Ott meg Rozina néni, a boszorkány, és őt kergeti loknis hajával Piroska néni! Ez egyszer nem tudja kérni, hogy fésülgessem, egyébként sem bírom a hajolaj szagát. Nagy csönd vesz körül. Álmodom?

Katica! Hányszor mondom, hogy kelj fel, elkésünk, 5 óra! Nagy nehezen felkelek, megmosakszom és indulunk. Nagyanyám 60 éves, én 12.

Palásthy Teréz és unokája, Kata

Ui.: Az egész nyári keresetünket odaadtuk szüleim házvásárlásához.

Ezen a nyáron tanultam meg nagyanyámtól dolgozni.

Imre Katalin

Imresszum

www.Palasthy.hu

A kiadvány szövegét összeállította: Palásthy Lajos 1538 Budapest, Pf. 519. info@kisgrafika.hu • Várjuk továbbra is a családi eseményekről, érdekességekről a híradásokat, valamint az érdeklődésre számot tartó cikkeket! • Tördelés: www.PalasthyBt.hu • Palásthy Imre

Várjuk továbbra is a családi eseményekről érdekességekről a híradásokat, valamint az érdeklődésre számot tartó cikkeket.

A lap megjelenik minden év május végén, a máriabesnyői nagy Palásthy-találkozóra. Az újság az interneten is elérhető: www.PalasthyBt.hu/palasthyak

PALÁSTHY GYÖRGY

A Budapest XII. kerület újságja, a HEGYVIDÉK 2011. március 16.-i száma egész oldalas cikket közöl Palásthy György filmrendezővel, mivel nemrég ünnepelte nyolcvanadik születésnapját. Több mint huszonöt film, kilenc tévéfilm, köztük sorozatok, valamint forgatókönyvek fűződnek nevéhez.

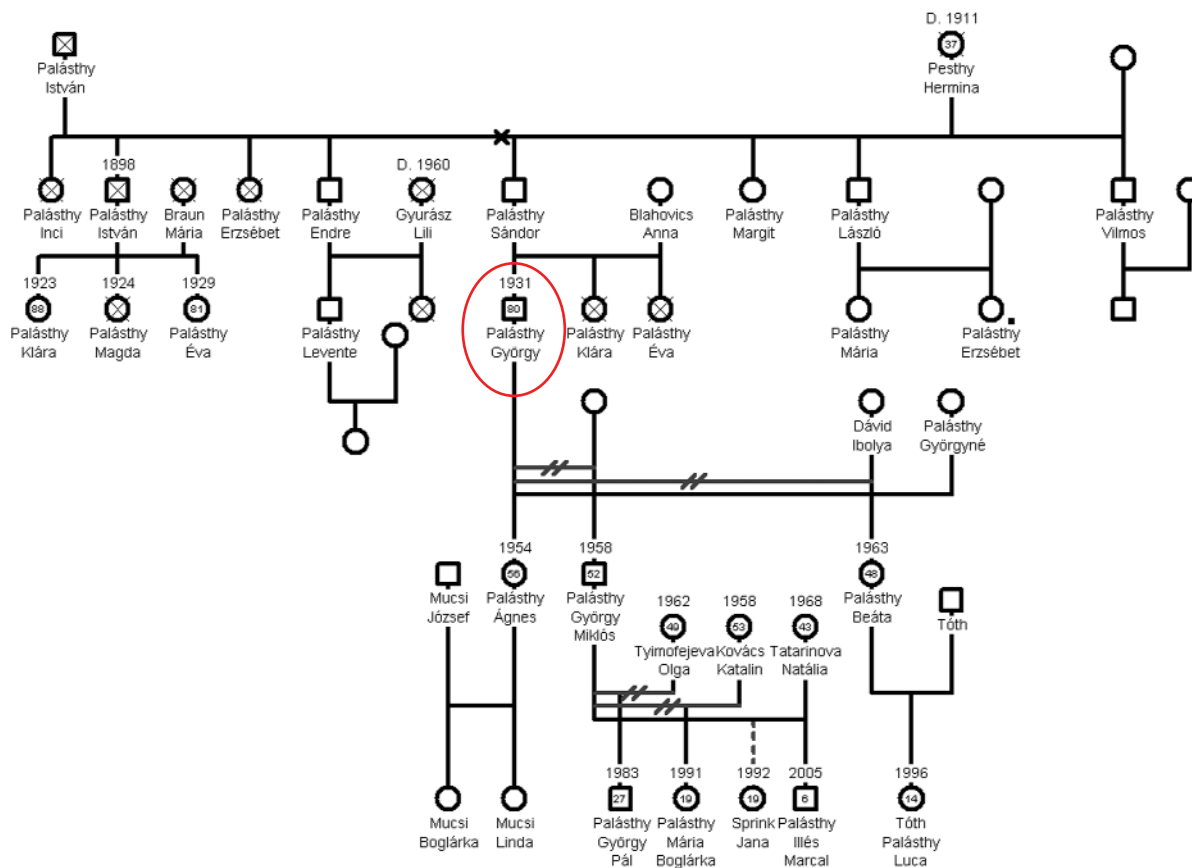
Mint a cikkben elmondja, nemcsak többgenerációs, de több évszázados pedagógus családból származik. Dokumentumok bizonyítják, hogy egyik őse 1740-ben megpályázta a nagytarcsai kántortanítói állást. Sokan követték a családban, a filmrendező nagyapja is kántortanító volt, Pesterzsébeten. Ő először a bölcsészkarra

Mintegy hetvenöt éve lakik a hegyvidéken. Néhány évvel ezelőtt jelentős anyagi áldozatot is hozott Palást község érdekében.

Mellékeljük a leszármazási táblát a rendelkezésünkre álló adatokkal. Tesszük ezt főleg azért, mert a nagyobb családi leszármazási táblákba még nem tudtuk beilleszteni.

Néhány éve volt egy filmvetítés, mely Sinkovits Imre előtt tisztelgett, azon Palásthy György mondott egy felvezető, méltató beszédet:

Köszöntök mindenkit, aki megjelenésével megtisztelte Sinkovits Imrét, a Nemzet Színészét, aki – bár már nincs közöttünk – addig viselheti ezt a címet, amíg lesznek magyar nézők és amíg nemzet lesz a ma-

akart menni, de mivel a Színművészeti Főiskolán két héttel korábban volt a felvételi és arra is jelentkezett, s oda felvették, így ott is maradt. A cikkben nem említi, hogy a háború előtt a kőszegi katonaiskolába járt. A cikkben bőven foglalkozik a színészekkel, akikkel együtt dolgozott, a forgatókönyvírókkal, akiknek munkáit filmre vitte.

gyar nemzet. Rá emlékezünk ma és néhány héten át olyan filmekkel, amelyekben megmarad nekünk fiatalnak, vidámnak, bölcsnek vagy szomorúnak – végül is mindegy, hogy milyenek: Sinkovitsnak.

És köszöntöm azokat, akik megtiszteltek bennünket azzal, hogy eljöttek erre a vetítésre, holott a halvány reményen kívül

más biztosítékunk nincs, hogy jól fognak szórakozni.

Örülök, hogy a felelősségben megoszthatok a film írójával, Kopányi Györggyel, akit van szerencsém bemutatni – és a film zeneszerzőjével, Lovas Ferencsel –, ott ül, tessék megjegyezni, így a záptojásoknak remélhetőleg csak egyharmada jut rám.

Közönségtalálkozókon sokszor megkérdezték, hogy miért szeretek filmrendező lenni. Mikor a film előtt megkérdezik, az udvariasság. Mikor azonban a film után kérdezik, hogy miért akar maga mindenáron rendező lenni... hát...

Volt aki mindjárt válaszolt is a maga által feltett kérdésre azzal, hogy mert itt sokat lehet keresni. Hát az biztos, nem a minimálbéren voltunk bejelentve, de azért vannak jobban fizető szakmák is. Nem mutatok semelyik tér irányába...

Másik néző azt mondta, hogy biztos a nők miatt lettem filmrendező, vagyishogy a film körül jobbnál jobb nők nyüzsögnek és ő hallott már a szereposztó díványról is. Higgyék el kérem, hogy ennek a tényezőnek nálam igen mérsékelt jelentősége van – ma már. Na, és volt aki azt mondta, hogy valószínűleg azért olyan vonzó ez a pálya, mert a rendező nyolcvan-száz embernek is parancsolhat a forgatás során. Én a háború előtt katonaiskolába jártam Kőszegen és ott megtanultam – és az itt jelenlévő volt bajtársaim is tanúsíthatják –, megtanultuk, hogy csak az tud jól parancsolni, aki előtte megtanult jól engedelmeskedni is, vagyis nem a parancsolgatás vonzott.

Megmondom Önöknek az őszintét: azért szerettem rendezőnek lenni, mert olyan emberekkel, olyan művészekkel: színészekkel, írókkal, tervezőkkel találkozhattam barátkozhattam és tölthettem el napokat, heteket, akikkel különben sohasem találkozhattam volna. Láthattam őket dolgozni, alkotni, kínlódni egy-egy jelenettel, addig, amíg tökéletesnek nem érezték; ráindulni ötször, tízszer, hússzor egy jelenetre, mert valami mindig közbejött vagy náluk, vagy a partnernél, vagy a technikánál.

És tanúja voltam, amikor a véletlen összehozott egy jelenetben három-négy

nagy „bölényt” – Sinkovits, Darvas Iván, Latinovits, Pécsi Sándor – micsoda tűzijáték volt! Ki nem mondottan de érezhetően ment a rivalizálás: egy gesztus, egy fejmozdulat, egy szemvillanás, egy tizedmásodperccel hosszabban kitartott szünet – na, ehhez mit szólsz öregem... – és ilyenkor az ember csak ül a felvevőgép mellett és bámul szótlanul, elragadtatva, míg aztán az egyik bölény megszólal: Főrendezőké, csináljuk még vagy már vége a jelenetnek?

Észrevették már, hogy nekünk élőknek van egy ronda szokásunk: amikor a halottakról beszélünk, saját magunkat is ráerőltetjük a képre.

„Amikor utoljára találkozott velem”, „amikor azt mondta nekem”, „és akkor rám nézett” – mintha a halottak nélkülünk nem is léteznének, mintha mi tennénk jót velük, hogy emlegetjük őket, holott ők küldik az üzeneteiket odaát, hogy próbáljunk meg olyanok lenni mint ők voltak, ne felejtsük el a szerénységüket, a nagylelkűségüket, a hazafiságukat, az őszinteségüket és ha támasz kell nekünk, hát hivatkozzunk rájuk. Sinkovits színész-óriás volt, de eljött egyetlen mondatos szerepre – mit szerepre? Csak jelenlétre – egy gyermekfilmben és azt is megtette, hogy csak hangban – egy bevezető mondatban – szerepelt, mert tudta, hogy szükség van rá, hogy éppen rá van szükség, mert egyetlen mondattal is egy egész világot tudott teremteni és világot teremteni ő mindig készen állt.

Radírozzuk ki magunkat a halottak mellől – meglátják, jobban fognak ragyogni. Ebben a filmben – Az özvegy és a százas – Sinkovits Imre Tolnay Klárral együtt szerepel. Negyvenegy évvel ezelőtt készült a film, fekete-fehérben – persze ettől még jó is lehetne. De...

Az első forgatási napon az első jelenet felvétele előtt Tolnay Klári magához intett. Egy hintaszékben ült és ringatta magát. „Izgul, mi?” – kérdezte. „Hát...” – mondtam én bőbeszédűen. „Ne izguljon” – mondta ő – „Én minden bukásban szívesen veszek részt magával.” – Hát ennyit előre a filmről. Jó szórakozást.

Irodalmi est Dunabogdányban

A Szentendre és Vidéke c. lapban 2011. március 18-án megjelent cikk, dr. Bodonyi Valéria írása.

Eredeti módon ünnepelte meg jan. 22-én a magyar kultúra napját Dunabogdány.

Immár másodszer szervezett író-olvasó találkozót erre az alkalomra, és ebből hagyományt is akar teremteni. Tavaly Lugosi Papp János volt a meghívott vendég, ő Erdélyből érkezett pár éve, újságíró volt, és Dunabogdányban telepedett le. 2010-ben A hargitai kucséber c. kötetének tárcanovelláival ismerkedhetett meg a közönség a Művelődési Ház Fakult Egyesületének közreműködésével (**Fiatalok a Kultúráért**).

Idén ugyancsak helybéli volt az est vendége: Varsányi Viola. Érdekes az egybeesés: őt meg Felvidékről vetette a sorsa Bogdányba. Már régóta itt él, itt tanított az általános iskolában, innen került Szentendrére a Ferences Gimnáziumba, ahol 30 éven át működött. Könyvét 2 éve adatta ki felvidéki szülőfaluja. Karcsú kis kötet, történelmi-ifjúsági regény. A témát évtizedek óta melengette, rengeteg tényanyagot gyűjtött hozzá, de a végleges formát csak nyugdíjba vonulása után hozta létre.

Címe: **Ahol a két patak összeér**

Ennek helyszíne a tanárnő szülőfaluja, Palást. Jelenleg Szlovákiához tartozik, közel a határhoz, szélén a magyar nyelvhatárnak. Palócia végváraként is emlegetik. Ehhez a falucskához fűződik a romantikus, kalandos mese, idevaló az ifjú főhős, Palásthy Miklós is. Az itt élő „jó palócok” színes nyelvezetét, mesélő kedvét, balladatermő képzeletvilágát is feleleveníti a könyv.

A másik meghatározó helyszín Eperjes. Ehhez kapcsolódik a véres történelmi esemény, mikor 1687-ben Antonio Caraffa generális 27 ártatlan polgárt, nemest végeztetett ki koholt vádak alapján.

História keveredik a fabulával, történelmi valóság a mesével, ahogy Zrínyi Miklóstól tanulhattuk. Ilyen módon nemcsak a két patak ér össze, hanem Palást és

Eperjes, izgalmas kalandok és a „vérontó théátrum” szörnyűsége, török és osztrák cselvetések, végül két fiatal élete.

Az eperjesi vérpadról sok történelmi mű jelent már meg, de regény még nem. A szerző elmondta, hogy az 1956 előtti és utáni koncepciós perek, kivégzések fordították figyelmét arra, mi is történt 1687-ben Felső-Magyarországon. A történelem kísértetiesen ismétli magát. Különös véletlen, egyben szimbolikus is: ugyanabban az eperjesi patríciusházban született Maléter Pál, ahol 300 évvel hamarabb Schönleben György, Caraffa egyik áldozata. A tanárnőnek ezt maga Maléter Istvánné, az édesanya mondta el, vele 1960-ban személyesen találkozott Eperjesen.

A Fakult Egyesület korhű zenével, a könyv egyes fejezetének felolvasásával játszott közre az irodalmi találkozón. A Művelődési Ház vezetője, Liebhardt András kötetlen beszélgetést folytatott a tanárnővel, akit egyébként nem kellett bemutatnia, hiszen régóta él a faluban.

A meglepetést a végére tartogatták! Ez Szentendréhez is kapcsolódik.

A közönség soraiból felsorakozott egy csapat ferences öregdiák, és elénekelt a tanárnő kedvelt nótáját, az „Őszi harmat után” kezdetű bujdosóéneket. Hosszú évek után is emlékeztek rá, annak idején jól megtanulták, hiszen ennek a dalnak „varázsereje” volt: havonta egyszer elénekelhette az osztály, s akkor nem volt feleltetés! Együtt dalolt ezen az esten az 1980-ban, 1983-ban, 1998-ban végzetek kedves kis csapata, alaposan meglepve hajdani tanárát. Miért szerette ezt a bujdosóéneket a „Tantó”? (ahogy őt diákjai nevezték). Mert nemcsak a kuruc bujdosók keservét, hanem az ő Felvidéktől elszakított sorsát is elsírja ez az ének.

Dr. Bodonyi Valéria

E cikk Szakál Antalné közvetítésével jutott el hozzánk. A cikkben említett kis ifjúsági regényt többen ismerjük, Palást községben került kiadásra. Néhány példány korlátozott számban 1000 forintért még kapható.